

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Vera Renovica

Vnitrostranické časopisy KSČ v 70. a 80. letech 20. století

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Vera Renovica**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

RENOVICA, Vera. *Vnitrostranické časopisy KSČ v 70. a 80. letech 20. století*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2008. 87 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc

Anotace

Bakalářská práce „Vnitrostranické časopisy KSČ v 70. a 80. letech 20. století“ pojednává o vnitrostranických periodických publikacích, které vycházely z popudu ÚV KSČ. Jejich úkolem bylo vzdělávání členů KSČ, politická a ekonomická propaganda a agitace. Práce zachází s primárními zdroji, tedy samotnými periodiky, a sekundárními zdroji, které k tematice vycházely v diskutovaném období. Věnuje se časopisům: *Život strany*, *Slovo agitátora*, *Nová mysl*, *Názorná agitace*, *Tribuna*, a do tematiky zahrnuje jejich vznik a vývoj, proměny osazenstva, periodicity, nákladu, popřípadě názvu. Obecně jsou pak shrnuty jejich obsahy a zdůrazněny úkoly jednotlivých tiskovin v konceptu PMIP (prostředků masové informace a propagandy). Periodika jsou zasazena do systému propagandistických časopisů v souvislosti s celkovou vydavatelskou činností vydavatelství ÚV KSČ, Rudého práva. Tema je průběžně stavěno do souvislosti s politickým a historickým vývojem 70. a 80. let, především v souvislosti s událostmi Pražského jara a jejich účinku na československé mediální ovzduší.

Annotation

The bachelor thesis “Intraparty magazines of the Communist Party of Czechoslovakia in the 1970s and 1980s” deals with the intraparty periodical publications, whose publishing was initiated by the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. Their main task was the education of the party members, political and economic propaganda and campaigning. The thesis works with primary sources (the periodicals) and secondary sources, which were published on the topic during the time period discussed. The following magazines are addressed: *Party Life (Život strany)*, *Campaigner’s Word (Slovo agitátora)*, *New Thought (Nová mysl)*, *Visual Campaigning*

(*Názorná agitace*) and *Tribune (Tribuna)*. The thesis follows the existence of these periodicals, changes in staff, periodicity, number of copies, eventually also the name of the periodicals. The contents and the tasks of individual prints are summarized in the concept of the Means of Mass Information and Propaganda (PMIP). The periodicals are discussed in the system of propaganda publications in connection to the overall publishing activity of the *Red Right (Rudé Právo)*, the official publishing body of the General Committee. The topic is continuously connected to the political and historical development in the 1970s and 1980s, especially in terms of the results of the Prague Spring and the result of the situation on the Czech media environment.

Klíčová slova

Propaganda, agitace, názorná agitace, propagandistický časopis, vnitrostranický časopis, stranický časopis, PMIP (prostředky masové informace a propagandy), *Život strany*, *Slovo agitátora*, *Slovo propagandisty a agitátora*, *Nová mysl*, *Názorná agitace*, *Tribuna*

Keywords

Propaganda, campaigning, visual campaigning, propaganda magazine, intraparty magazine, party magazine, PMIP (Means of Mass Information and Propaganda), *Party Life (Život strany)*, *Campaigner's word (Slovo agitátora)*, *Propagandist's and Campaigner's Word (Slovo propagandisty a agitátora)*, *New Thought (Nová mysl)*, *Visual Campaigning (Názorná agitace)*, *Tribune (Tribuna)*

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem znaků s mezerami, tj. normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. května 2008

Vera Renovica

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní docentce Barbaře Köpplové za cenné rady a připomínky k struktuře a obsahu práce.

Obsah

1. ÚVOD	2-4
1.1 DISKUSE TEZÍ	3
1.1.1 Prameny	3
1.1.2 Struktura	3
2. STAŤ	4-26
2.1 TEORETICKÉ A CHRONOLOGICKÉ VYMEZENÍ VNITROSTRANICKÝCH PROPAGANDISTICKÝCH TISKOVIN KSČ, KTERÉ SLOUŽILY K VNITROSTRANICKÉ AGITACI A PROPAGACI KSČ (1969 AŽ 1989)	4-8
2.1.1 Média 70. a 80. let a propaganda	4-5
2.1.2 Propaganda a agitace jako pojmy	5-6
2.1.3 Stranickost a vnitrostranickost časopisů	6-7
2.1.4 Vnitrostranické propagandistické časopisy	7
2.1.5 Média a státní aparát	7-8
2.1.6 Shrnutí	8
2.2 ROLE VNITROSTRANICKÉHO TISKU, KTERÝ V 70. A 80. LETECH 20. STOLETÍ SLOUŽIL K AGITACI A PROPAGACI KSČ	8-14
2.2.1 Normalizace v médiích	8-10
2.2.2 Úkoly ideologické práce	10
2.2.3 Nároky na obsah a efektivitu PMIP	10-11
2.2.4 Propagandistické časopisy před Pražským jarem	11-13
2.2.5 Vzdělávání novinářů	13
2.2.6 Orientace na mladou generaci	13-14
2.2.7 Shrnutí	14

2.3 SYSTÉM PROPAGANDISTICKÉHO TISKU VE SPEKTRU VYDAVATELSKÉ ČINNOSTI RUDÉHO PRÁVA	13-16
2.4 CHARAKTERISTIKY JEDNOTLIVÝCH TISKOVIN A JEJICH OBSAHŮ	16-23
2.4.1 Život strany	16-18
2.4.2 Slovo agitátora, Slovo propagandisty a agitátora	18-19
2.4.3 Tribuna	19-21
2.4.4. Názorná agitace	21-22
2.4.5 Nová mysl	22-23
2.5 SROVNÁNÍ OBSAHŮ, CÍLOVÝCH SKUPIN A DISTRIBUČNÍCH MECHANISMU ZKOUMANÝCH TISKOVIN	23-26
2.5.1 Tematické okruhy	23-24
2.5.2 Zpravování o konkrétní události	24-25
2.5.3 Aspekty distribuce	25-26
2.5.4 Shrnutí	26
3. ZÁVĚR	26-28
4. RESUMÉ	28-29
5. SUMMARY	29
6. POUŽITÁ LITERATURA	30-32
6.1 KNIŽNÍ PUBLIKACE	30
6.2 ODBORNÉ ČLÁNKY A ESEJE	31
6.3 ENCYKLOPEDIÉ	32
6.4 NOVINOVÉ ZDROJE	32
6.5 INFORMAČNÍ A KNIHOVNICKÉ ZDROJE	32

1. Úvod

Stranický tisk byl v Čechách nejen v případě Komunistické strany ale i stran ostatních důležitým prostředkem komunikace s veřejností. Kromě deníků, které měly za úkol přinášet relevantní informace, se jako doplňující činitel už od převzetí moci strany objevovaly časopisy, jejichž úkolem bylo ke zprávám odkazovat a účelně je interpretovat.

Definiční obor tiskovin, kterým se bude věnovat tato bakalářská práce, zahrnuje právě omezený počet vnitrostranických propagandistických titulů. V 70. a 80. letech 20. století vycházelo v Československu s postupnými změnami, které budou důkladně vysvětleny, pět vnitrostranických propagandistických časopisů. Tento počet opomíjí jazykové mutace (dvě slovenské a jednu maďarskou) jednotlivých titulů, které byly přesnými replikami původních obsahů.¹ Vydával je ústřední výbor strany až na výjimky v Rudém právu, vydavatelském orgánu strany.

Rozpětí dvou dekád je chronologicky širokým pojmem, z toho důvodu se tematické zaměření i jinak ustálená škála titulů logicky měnily s vývojem politických priorit KSČ. Podobně se měnil i způsob, jakým koexistovaly obsahy těchto časopisů s tiskovinami, které ÚV KSČ klasifikoval jako informační neboli zpravodajské.

Rešerše k práci, která se týkala především primárních zdrojů, tedy samotných časopisů, doplňující práce s dostupnými publikacemi, které na téma médií vznikaly v diskutované době, závěry a směnicemi ÚV KSČ, a *Katalogy periodického tisku*, poskytla základní informace o vnitrostranických propagandistických časopisech. Pomáhá však také toto téma uchopit v kontextu současnosti.

Relevantnost politické propagandy je v dnešním prostředí masových médií nulová a potenciálně nepřijatelná. Existuje proto tendence ji ignorovat. Toto je paradoxní právě proto, že současní novináři ztrácejí příležitost ji kritizovat a používat jako negativní příklad pro svoji vlastní tvorbu. I proto je důležité, aby tato bakalářská práce vznikla a doplnila tak snahy dalších studentů, badatelů a historiků o osvětlení a objektivní posouzení období totality v českých dějinách a způsob, jakým se tyto faktory promítly do žurnalistiky.

¹ Mutace budou v pojednání k jednotlivým periodikům zmiňovány jen z hlediska nákladu.

1.1 Diskuse tezí

Původním cílem práce bylo popsat strukturu a obecné obsahové zaměření vnitrostranických tiskovin, které vycházely v 70. a 80. letech 20. století. Za tímto účelem byly navrženy následující informační zdroje primární: konkrétní tiskoviny; dále zdroje sekundární: historické příručky, soudobá literatura a studie, které k tematice propagandy a agitace vycházely, a prameny dostupné v Národní knihovně ČR a Státním ústředním archivu.

1.1.1 Prameny

Právě nedostupnost některých primárních pramenů se projevila jako zásadní úskalí úplnosti práce. Konkrétně se jednalo o nedostupnost časopisu *Názorná agitace* z let 70. a 80. Tento problém byl vyřešen detailní rešerší především lístkového katalogu Národní knihovny, díky kterému bylo zjištěno alespoň nejdůležitější personální obsazení vedení časopisu. Parametry jako periodicita, náklad, cena a distribuce pak byly dohledány v *Katalozích českého a československého periodického tisku*. Obecné poznámky k obsahu pak byly vyvozeny s ohledem na ostatní tiskoviny a dále na exempláře *Názorné agitace* vycházející v 60. letech, které byly dostupné. Redakční archiv Rudého práva, se kterým práce počítala, i přes oficiální plány Státního ústředního archivu, nebyl do data odevzdání práce (21. květen 2008) utříděn, což poškodilo informační kompaktnost práce především tehdy, kdy nebyly dostupné všechny primární prameny.

Za celkový problém by se pak dal prohlásit obecný nedostatek literatury k tematice vnitrostranických propagandistických časopisů. Jako nejlepší způsob jejich zmapování se pak prokázala práce s Dějinami československé žurnalistiky (Křivánková, Vátral, 1989), která poskytovala částečnou strukturu studovaných periodik a jejich historie. Doplňující informace k obecným úkolům takovýchto tiskovin a jejich zakotvení v soudobé teorii agitace a propagandy byly dohledány v encyklopediích a konkrétních studiích, které v 70. a 80. letech vycházely k tematice.

1.1.2. Struktura

K odlišnostem od původních bakalářských tezí došlo v oblasti úpravy pořadí jednotlivých kapitol a sousledně i v rozvrstvení informací do jednotlivých temat. Kapitola 2.1

pojdnávající o teoretickém a chronologickém vymezení vnitrostranických propagandistických tiskovin, která byla původně začleněna do úvodu, byla z důvodu tematické návaznosti na ostatní kapitoly začleněna do stati. Další změnou je zařazení kapitoly týkající se struktury vnitrostranického tisku KSČ (2.3) za kapitolu k roli vnitrostranického tisku v 70. a 80. letech (2.2) oproti původnímu pořadí. Charakteristiky jednotlivých tiskovin byly pak kvůli přehlednosti uvedeny ve vlastní kapitole (2.4).

2. Stat'

2.1 Teoretické a chronologické vymezení vnitrostranických propagandistických tiskovin KSČ, které sloužily k vnitrostranické agitaci a propagaci KSČ (1969 až 1989)

2.1.1 Média 70. a 80. let a propaganda

Období, kterému se práce věnuje, je nutné posoudit z hlediska předešlých událostí, v návaznosti na které pak periodika vznikala, zanikala a teoreticky se vyčleňovala. Komplikovanějším aspektem je pak poskytnout uspokojivou definici propagandistického časopisu z toho důvodu, že dnešní pojetí propagandy je obecné a kvalitativní, kdežto pro určení úzké skupiny těchto periodik je nutné vzít v úvahu oficiální stanovisko vydavatele k jejich záměru a obsahu.

Pro příklad by z dnešního hlediska bylo možné za propagandistický časopis KSČ považovat ekonomický týdeník ÚV KSČ, *Hospodářské noviny*, jehož hlavním účelem byla interpretace a komentování ekonomických skutečností v ČSSR. Interpretace a transpozice informací do vhodných rovin velmi přesně zapadá jak do slovníkových definic propagandy, tak do pojetí, které jí přikládala KSČ. Časopis byl ale katalogizován ve skupině tisku ekonomického, nikoliv ve skupině ideově politických a organizačních časopisů KSČ a KSS.

Podobně se propagandistická a agitační úloha v odborné literatuře přisuzuje závodním a podnikovým časopisům, jejichž maximální účinnost zajišťovalo vysílání závodního rozhlasu (Křivánková, Vátral, 1989, str. 191). Krajské deníky a okresní noviny byly po Pražském jaru podrobeny kritice obsahu jak z hlediska ideologického tak z hlediska efektivnosti. Byly nařčeny z replikace obsahů celostátních deníků, a k odlišení se došlo soustavným

publikováním propagandistických obsahů, stranických ustanovení a obecně textů, které měly zvyšovat podporu vedení státu. Dalším aspektem byl důraz na přitažlivost a srozumitelnost zmíněných obsahů.

Tyto příklady slouží jako podpora argumentu naprosté rozptýlenosti a rozmělněnosti propagandy v totalitní publikaci, která umožňuje za propagandistický časopis či deník prohlásit všechny vydávané listy bez rozdílu. I proto je důležité pojmut propagandu a agitaci jako definovatelné pojmy, vytvořit mezi zmíněnými definicemi konsenzus zapadající do úkolů tohoto pojednání a nezanedbat roli, které propagandě a agitaci přisuzovala společnost po Pražském jaru.

2.1.2 Propaganda a agitace jako pojmy

Propaganda je pojmem odvozeným od latinského „propagare“, tedy „rozmnožovat“. Jako podstata zpravodajských mechanismů je tedy prvotním cílem rozšiřovat informace v předem daných sociálních skupinách anebo ve společnosti obecně. Právě užší pojem, který s propagandou spojuje vyhraněné politické poselství, jehož účelem je „popularizování určitých politických názorů a snaha o jejich vnucení (obvykle jako náhrada a vytěsnění jiných názorů),“ (Žaloudek, 2004, str. 374) je aplikovatelné na stranické časopisy.

Souvisejícím pojmem je pak agitace, která je aktivním pojetím propagandy. Agitace má za úkol veřejně přesvědčovat recipienty o určité pravdě, získávat je pro určité cíle (Diderot, 1. díl, 1999, str. 122). Její prostředky jsou rozmanité a podstatnou část tvoří masová média, zařazená do roviny tzv. PMIP (prostředků masové informace a propagandy). Samotný termín PMIP, který se v teorii médií začal uplatňovat po roce 1968 místo konceptu Hromadných sdělovacích prostředků, odráží sepětí mediální produkce s propagandou a agitací.

Ačkoliv se propojenost propagandy a agitace odráží v různých pojetích, a vyskytuje se spíše jako uzuální spřízněnost dvou pojmů, jejichž sféry nelze přesně oddělit, Jan Fojtík, šéfredaktor propagandistického časopisu *Nová mysl*, ve svém článku „Aktuální úkoly ideologické práce“ z roku 1977 staví pojmy do poměru, ve kterém je propaganda zprostředkujícím článkem mezi teorií a agitací (Fojtík, 1982, str. 57). Agitace je tedy praktičtější a aktivnějším prvkem, může být jak osobní tak zprostředkovaná.

Obecně známým projevem pak byla takzvaná agitace názorná, která zahrnovala vylepování politických plakátů a hesel na propagační skřínky anebo umístování těchto sdělení na nástěnky. Jejím úkolem bylo doplňovat a intenzifikovat osobní agitaci grafickými

prostředky, a nepřímo přispívat k získávání veřejnosti pro stanovené politické cíle. Normativní rysy, které agitačním aktivitám připisuje *Velká sovětská encyklopedie*, jsou například pravdivost, srozumitelnost, konkrétnost a účinnost (O politické agitaci, 1952, str. 5-13). Z dnešního pohledu je s některými těmito rysy, jako je například pravdivost v kontextu komunistické ekonomické propagandy, možné polemizovat.

Pro dnešní hodnocení termínu propagandy je klíčová jeho slučitelnost s tím, co komunistická terminologie pojmenovávala „propagací“ aneb reklamou. Dennis McQuail rozděluje propagandu na komerční a politickou (McQuail, 1999, str. 446), tedy na okruh reklamy a PR, a následovně na okruh politické propagandy a agitace.

Teorie propagandy jako taková se dostává na konci sedmdesátých let a pak v průběhu let osmdesátých do popředí. Ve svém referátu *Propaganda jako společenský jev* z roku 1984 upozorňuje profesor Miroslav Chlupáč z Vysoké školy politické ÚV KSČ na teoretické nedostatky v této oblasti, ba dokonce na naprostou absenci normativního zázemí, které by jakoukoliv teorii umožňovalo. V publikaci nastiňuje vlastní alternativu propagandistického procesu: řídicí proces – propagandista – proces šíření idejí – vnímatel – korektivní funkce organizace – společenská aktivita vnímatele podmíněná propagandou – kontrolní činnost (Chlupáč, 1984, str. 4-19). Předpokladem správného průběhu je aktivní účast recipienta. Výběr informací z jeho strany podmiňuje „...postavení ve společnosti, uvědomělé ztotožnění se zájmy třídy a strany, vzdělání, rodinná výchova, smysl pro kázeň, pro společenskou disciplínu, pracovní návyky apod.“ (Chlupáč, 1984, str. 18).

Je zřejmé, že takto vágní představa referenčních skupin v polovině 80. let nemohla poskytnout širší rámec pro hodnocení účinnosti propagandy. Zpracování propagandistického procesu, který má sedm členů, z něhož tři – řídicí proces, korektivní funkce organizace a kontrolní činnosti – reprezentují oficiální vliv ve formě vzdělávání, hodnocení a cenzury, je ale pro popisovanou dobu příznačné.

2.1.3 Stranickost a vnitrostranickost časopisů

Z hlediska zmíněného přístupu k mediální produkci je důležitým distinktivním rysem periodik, kterým se bude práce věnovat, jejich „stranickost“, či „vnitrostranickost“.

Časopisy lze na této bázi rozdělit právě na vnitrostranické a stranické v tom smyslu, že první skupina byla určena funkcionářům KSČ, stranickým profesionálům. Jejich fundamentální charakteristikou bylo, že vycházely pro vnitřní potřeby strany a byly

podskupinou periodik stranických. Ta byla publikována pro tzv. nejširší stranický aktiv (Křivánková, Vátral, 1989, str.169) a měla oslovovat veškeré členy KSČ.

V diskutovaném období se etabloje časopis *Tribuna*, který ve svých obsazích tyto dvě funkce slučuje – informačně a motivačně podporuje práci v jednotlivých odděleních KSČ, zároveň se svojí periodicitou, nákladem, distribucí a v neposlední řadě i obsahem snaží apelovat na běžného čtenáře (viz kapitola 2.4.3).

2.1.4 Vnitrostranické propagandistické časopisy

I přes tuto nejasnou linii mezi zpravodajstvím a propagandou, a potažmo i existujícími korelacemi mezi stranickostí a vnitrostranickostí, lze vybrat skupinu propagandistických stranických časopisů, a to na základě údajů v Katalozích československého tisku 70. a 80. let a rešerše primárních zdrojů, tedy daných tiskovin. Patří sem *Názorná agitace*, *Slovo agitátora* (později *Slovo propagandisty a agitátora*), které vycházelo i ve slovenské mutaci, *Tribuna*, *Život strany* (v češtině, slovenštině – pod názvem *Život strany*, i maďarštině - pod názvem *Pártélet*) a *Nové slovo* (jen ve slovenštině). Z tematického hlediska je pak nutné do skupiny zahrnout i *Novou mysl*.

Uvedené časopisy se lišily v periodicitě, cenové kategorii, rozsahem a skupinou recipientů, pro které byly určeny. Shodnými rysy byl střední roční náklad, publikace ve státních vydavatelstvích a nakladatelstvích (Rudé právo, popřípadě Svoboda), řízených ÚV KSČ a obecným požadavkem na propagaci, interpretaci a získávání, v souladu s jejich cílovými skupinami.

S důrazem na zaměření práce výlučně na česká vnitrostranická propagandistická periodika bude slovenské *Nové slovo* opomenuto. V úvahu budou naopak brány slovenské mutace českých časopisů z toho důvodu, že redakce obou oddělení byly zpravidla stejné. Náklady mutací jsou pak důležitým faktorem pro kompaktní posouzení činnosti konkrétních časopisů.

2.1.5 Média a státní aparát

Faktický vliv KSČ na mediální produkci po událostech Pražského jara postupně stoupal, v době normalizace a později v osmdesátých letech se pak ve své intenzitě lišil. Celkově byl ale státní dohled nad sdělovacími prostředky, konkrétně nad tiskem, velmi

konzistentní a efektivní, přičemž tematickým zaměřením a rozsahem mohl konkurovat jen tisk ilegální (Blodigová, Köpplová a kol., 2002, str. 18).

Nástrojem pro tuto kontrolu, která sahala od seznamu vydávaných titulů po jejich náklady, distribuci a personální obsazení jejich redakci byl ČÚTI (Český úřad pro tisk a informace) a na Slovensku SÚTI (Slovenský úřad pro tisk a informace). Instituce byly zákonem 180/1980 Sb. sjednoceny ve FÚTI (Federální úřad pro tisk a informace). Další zásadní funkcí těchto úřadů bylo vypracovávání a vydávání katalogů periodického tisku, které sumarizovaly a stanovovaly, co se vydávalo, a zároveň zařazovaly periodika do skupin odpovídajících jejich funkcím.

2.1.6 Shrnutí

V této práci se bude s pojmy propagandy a agitace pracovat na základě kompromisu mezi jednotlivými prameny sekundární literatury a zobecněním těchto definicí v rámci potřeby. **Propagandu** je tímto způsobem možné shrnout jako proces disperze idejí ve společnosti, jejich zprostředkování společnosti a kontrola dopadu těchto idejí, zpravidla povahy politicko-mocenské, na chování společnosti. **Agitace** doplňuje tuto činnost, je aktivním prvkem propagandy, provádí jí vytyčené cíle dvěma způsoby: přímo (tzv. osobní agitace) anebo nepřímo. Nepřímou agitaci je dále možno rozdělit na psanou (PMIP) a obrazovou (názorná agitace).

2.2 Role vnitrostranického tisku, který v 70. a 80. letech 20. století sloužil k agitaci a propagaci KSČ. Charakteristika daných tiskovin a jejich obsahů.

2.2.1 Normalizace v médiích

Dvě dekády, které tvoří historické pozadí pro vyjmenované vnitrostranické propagandistické časopisy, jsou z hlediska politických rozhodnutí fundamentálně důležité ve svém dopadu na českou a slovenskou veřejnost; tytéž závěry se zároveň zásadně dotýkaly médií. Kontext je proto nutné doplnit nejen o důsledky Pražského jara na postavení tisku v Československu a následující historické milníky 70. a 80. let, ale i nastínit kořeny propagandistického tisku a nejdůležitější tituly, které vycházely v letech předcházejících studovanou dobu.

Éra normalizace ve svém zárodku měla za úkol rušit většinu dopadů reformního hnutí konce šedesátých let. 31. srpna roku 1968 byla na zasedání ÚV KSČ vyhlášena dočasná cenzura, kterou měli provádět pracovníci nově zřízeného Vládního výboru pro tisk a informace. Jeho činnost zásadně doplňovaly ČÚTI (Český úřad pro tisk a informace) a SÚTI (Slovenský úřad pro tisk a informace). Svaz českých novinářů (SČN) tomuto novému orgánu nevyslovil důvěru a odmítl všeobecnou kritiku liberalizace obsahů sdělovacích prostředků během Pražského jara .

Proti stanovisku většiny členů SČN se vyjádřil Jan Fojtík, šéfredaktor teoretického a politického časopisu ÚV KSČ, *Nová mysl*, a Jiří Stano, redaktor *Rudého práva*. Sebekritický dokument „Slovo do vlastních řad“ měl reagovat na „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“ (leden roku 1969) a jasně deklarovat postoj osobností působících v médiích k němu.

Slovo do vlastních řad publikovalo Rudé právo 17. května 1969, do konce měsíce jej podepsalo 350 členů SČN (Křivánková, Vátral, 1989, str. 173). Reakcí byla vynucená demise předsednictva SČN a nahrazení novým vedením, v jehož čele stál Josef Valenta, šéfredaktor časopisu *Svět socialismu*. V duchu čistek a personálních změn se pak nesly další dvě dekády dějin československých médií.

Dokument Fojtíka a Stana byl důležitým prohlášením ochoty části pracovníků médií se naprosto podřídit nařízením stranických orgánů. Za obětní beránky šedesátých let jsou zde prohlášeni ti, kteří neskrývali své přátelství k Sovětskému svazu. Opatření strany jsou pak považována nikoliv za dlouhodobě uplatnitelná řešení, ale jako oprávněná politika cukru a biče v důsledku „...dlouhodobé netečnosti a soustavné rezistence představitelů sdělovacích prostředků vůči kritice, důsledkem jejich nevole vyrovnat se s oprávněnými výtkami a nechutí učinit vlastní kroky.“ (Fojtík, Stano, 1969, Totalita [online], [cit. 20. května 2008]. Dostupný z WWW: <http://www.totalita.cz/texty/slovo.php>)

Kvantitativní důsledky na mediální produkci nastínila schůze KSČ v květnu roku 1969. Kromě personálních změn v jednotlivých redakcích navrhla okleštění titulů především ve sféře kulturních časopisů. Její vliv potvrzuje fakt, že mezi lety 1972 a 1989 bylo z téže iniciativy zrušeno celkem 177 titulů (Blodigová a kol., 2003, str. 18). Je tedy evidentní, že trendy nastíněné politikou reagující na pro režim nepříznivé podmínky šedesátých let důsledně přetrvávaly až do konce totality v Československu.

Nic na tom nezměnilo ani Gorbačovovo vyhlášení glasnosti, terminologické součásti nového konceptu perestrojky, který byl představen roku 1985. Glasnost' byla jakousi tendenční verzí informační liberalizace, uskutečnitelnou sovětským režimem a režimy jeho satelitů. Ať se toto

rozpoložení projevilo na české veřejnosti jakkoliv, média i nadále patřila pod státní správu a kontrolní instituce FÚTI vykonávala své pravomoci podle vzoru nastaveného jeho předchůdci, ČÚTI a SÚTI.

2.2.2 Úkoly ideologické práce

Ve své eseji „Aktuální úkoly ideologické práce“, která sumarizuje cíle a prostředky zmíněné konsolidace v žurnalistice, píše Jan Fojtík o nutném „...úsilí vytvořit pro ideologickou a politickovýchovnou práci strany příznivé podmínky a vrátit této činnosti místo, které jí leninismus přisuzuje a jímž se v nemalé míře podmiňuje revoluční charakter strany ...“ (Fojtík, 1977, str. 48) . Tuto činnost podle Fojtíka pak konkrétně odrážejí dva základní úkoly propagandistických časopisů: správná interpretace rozhodnutí KSČ a návadění k jejich plnění, tedy organizace aktivit k tomu vedoucích.

Efekt, který podobné názory měly na ideovou propagandu v médiích, pro potřeby tohoto pojednání konkrétně na tisk, byl jednoznačně deklarován. Úkolem polednové žurnalistiky podle vyjádření Fojtíka a Stana ve *Slovu do vlastních řad* mělo být primárně napravení vztahu českého lidu k Sovětskému svazu a jeho satelitům a dále reinterpretace a důkladné komentování konsolidace poměrů v KSČ v souladu s prioritami KSSS. I toto přispívá k vysvětlení absolutní přítomnosti ideové práce ve všech prostředcích masových informací a propagandy. Oddělit je od instituce čistého zpravodajství je nelehký úkol.

2.2.3 Propagandistické časopisy před Pražským jarem

Otázkou, která do patří do tematického pozadí, je obecná role propagandy a jejích projevů v periodickém tisku, konkrétně v časopisech, a zvýšení nároků na její funkci a účinnost v 70. a 80. letech. Pro ilustraci je vhodné stručně zmínit, jakou roli hrála vybraná periodika v dějinách komunistické strany v dekadách předešlých.

Před „vítězným únorem“ byl takovýmto prostředkem vnitrostranický časopis *Funkcionář*, jak napovídá název, sloužící funkcionářům KSČ. Tento čtrnáctideník vycházel mezi lety 1945 a 1954 ve vydavatelství Svoboda pod taktovkou ústředního výboru strany. Jeho role vyvrcholila v padesátých letech, kdy doplňoval snahy celostátního tisku s ohledem na tematiku stranických čistek a následujících politických procesů především ve formě statí, které měly plnit poradenskou funkci pro vykonavatele těchto změn. Úkoly časopisu pak roku

1954 v Rudém právu převzal *Život strany* (Křivánková, Vátral, str. 197), ten v ohledu vnitrostranického poradenství a vzdělávání plnil klíčovou úlohu až do roku 1989.

Měsíčník ÚV KSČ pro stranické vzdělávání, *Propagandista*, který vycházel v rozmezí 1951 – 1954 byl pak obdobou metodicko-informačního titulu *Slovo agitátora* – ten byl založen v roce 1952 a vycházel do roku 1985, kdy ho nahradil titul *Slovo propagandisty a agitátora*.

Uvedené propagandistické časopisy první poloviny 50. let měly za úkol členské základně KSČ a sekundárně také veřejnosti objasňovat razantní politické kroky československé vlády proti katolické církvi a příslušníkům nekomunistických stran a poskytovat nový dějinný kontext k osobnostem a událostem první republiky. Propagandistické časopisy zanikaly, když byla jejich reálná potřeba popřena. Nové tituly vznikaly navázáním na jejich tradici.

Důvodem tohoto výčtu je tedy zdůraznění faktu, že ve chvílích vnitrostátního a především pak vnitrostranického napětí² počet propagandistických časopisů adekvátně rostl. Je proto na místě stanovit logickou přímou úměru mezi nedostatek podpory politického systému a publikaci většího počtu takových periodik, která mají zmíněnou podporu vyvolávat.

Souvislosti mezi situací v 50. letech a situací po roce 1968 jsou z tohoto hlediska zřejmé. Příkladem je vnitrostranický časopis *Zprávy*, jehož jediným úkolem bylo publikovat a vyhovujícím způsobem objasňovat stranické dokumenty a stranická rozhodnutí z roku 1968. V roce 1969 pak *Zprávy* přestávají vycházet, protože jejich prvotní úkol byl splněn. Byla vybudována nová federální vláda ČSSR, a stanoveny konkrétní cíle pro normalizaci poměrů za souhlasu státních úředníků, k nimž se propaganda *Zpráv* vztahovala.

2.2.4 Nároky na obsah a efektivitu PMIP

Rychlý a efektivní zásah propagandistického časopisu do procesu politické stabilizace jen potvrzuje, jaká důležitost se médiím na sklonku 70. let 20. století přisuzovala. Toto provázely trendy, které budou platit pro celé popisované období, tedy jak 70. a 80. let, vycházející z konkrétních potřeb KSČ. Došlo k restrukturalizaci vnímání médií, která se z jednostranné hlásné trouby mění na alespoň domněle interaktivní prostředek komunikace mezi vedením státu a veřejností (do popředí se dostávají rubriky pracující s korespondencí čtenářů, k jejich tendenčnímu zaměření viz kapitola 2.4.1).

² Dokonce i Rudé právo čelilo v dubnu 1969 kritice, že nedostatečně plní úlohu ústředního orgánu ÚV KSČ (Beránková, Hudec, 1974, str. 60)

Snaha o determinaci účinnosti PMIP se proto prolínala všemi aspekty mediální produkce a jejího komentování. Korespondovalo to s celosvětovým děním na tomto poli, roku 1970 se z iniciativy UNESC-a konala v Praze Konference masové komunikace, v roce 1979 Mezinárodní konference k otázkám PMIP, spolu s menšími akcemi zaměřenými na mediální efektivitu (Šumbera, 1980, str. 32). V 70. a 80. letech vznikaly každoročně desítky studií na toto téma, ať už z iniciativy Fakulty žurnalistiky anebo Vysoké školy politické, popřípadě Ústavu marxismu-leninismu. Přitom všechny přístupy bez rozdílu nastiňovaly možné procesy ve vztahu ke kýženým důsledkům pomocí tautologických obrátů jako „Dá se říci, že nakolik PMIP plní svoji funkci ve společnosti, natolik také pracují efektivně.“ (Šumbera, Koščo a kol., Otázky žurnalistiky, XVIII/1975, str. 51) Takováto konstatování podstatně dokreslují zaměření a v neposlední řadě i kvalitu vědeckého pohledu na žurnalistiku a její produkty; není ovšem možné jim přikládat velkou důležitost z hlediska současné mediální teorie.

Důvěra v maximální vyspělost socialismu na konci 70. let byla deklarována tak, že přímo úměrně s tímto kvalitativním růstem režimní politiky má vzrůstat „...význam role subjektivního činitele společenského vývoje.“ (Kučera, 1977, str. 99) Takovýmto činitelem mohl být řádový agitátor ve společnosti i velkoplošněji zasahující médium, jehož obecným úkolem byla nejen již zmíněná interpretační úloha a organizace plnění politických rozhodnutí, ale také zásah proti falešné propagandě úspěchů socialismu, která je částečně zodpovědná za deziluzi veřejnosti.

Tento dodatek pevně zapadá do linie spojení ideologie s celou stranickou prací ve všech úsecích jejího vykonávání (Aktuální otázky ideologické a masové politické práce KSSS, 1983, str. 73). Syntéza ideologické činnosti s pracovní a politickou aktivitou se odrazila nejen v již zmíněné úřední stránce procesu, ale především ve školství a přístupu k interaktivitě médií jako k paradoxně vhodnému prostředku regulace postojů veřejnosti.

10. března roku 1972 schválilo předsednictvo KSČ dokument nazvaný *Za zvýšení ekonomické propagandy a agitace*, který shrnuje spolupráci sdělovacích prostředků se stranickými a státními orgány. Zároveň podporuje nutnost zařazovat na stránky všeho tisku bez výjimky materiály, které budou „...objasňovat závažné ideologické otázky vztahující se k ekonomické oblasti.“ (Křivánková, Vátral, str. 190) Tón, který ekonomická agitace měla, byl následující: z tisku má být vyloučeno šíření nesprávných informací o úspěších v ekonomice. Proto měl být každý uveřejněný úspěch a priori pokládán za pravdivý. Důsledkem právě tohoto dokumentu byla pak penetrace všech odvětví tisku ekonomickou tematikou a dále i únik propagandy do spektra zpravodajství a publicistiky v neekonomickém tisku.

Na červencovém plénu KSČ v roce 1973 se v tomto duchu nesl proslov Gustava Husáka: „Na všech úsecích bude rozhodující kvalita, efektivnost naší práce. Do šířky se nám v politické a ideologické oblasti daří lépe. Není tomu tak však vždy co do kvality, do hloubky, do přínosu efektu. V souladu s usnesením ústředního výboru to musí být v popředí pozornosti naší práce – v běžné politické činnosti, v politickovýchovné a ideologické práci, v ekonomice a všude jinde.“ (Husák, 1973, cit. v Šumbera, Koščo a kol., *Otázky žurnalistiky* XVIII/1975, str. 51)

2.2.5 Vzdelávání novinářů

Nové trendy se analogicky promítaly do vzdělání. Názor, že je nutné agitátory pěstovat a vychovávat, aby došlo k zefektivnění sdělovaných obsahů, vedl roku 1960 k založení Institutu osvěty a novinářství, který byl o pět let později přejmenován na Fakultu osvěty a novinářství, konečně pak roku 1972 na Fakultu žurnalistiky Univerzity Karlovy při Ústavu pro teorii a praxi žurnalistiky. Do 70. let dosáhl počet novinářů s vysokoškolským vzděláním téměř 40% (Beránková, Hudec, 1974, str. 49).

Mimo konvenční pohled, který se s odstupem doby na Fakultu žurnalistiky nabízí, je ve vztahu ke zkoumanému fenoménu nutno zmínit, že se zde mimo jiné vyučovaly Dějiny propagandy s úmyslem otevřít samostatnou Fakultu propagandy (Chlupáč, 1984, str. 4).

Soustavná otázka zvyšování účinnosti masových médií se projevovala ale i v mediálně-teoretických textech a titulech, ve kterých byly vydávány. Slovenský časopis *Otázky žurnalistiky*, který vydával Výzkumný ústav kultury a veřejného mínění v podobě ročenek, konzistentně potvrzoval tento zájem o efektivitu sdělení na recipienta. Jako základní princip socialistického tisku byla zdůrazňována masovost. Novinář byl vnímán jako politický pracovník znalý teorie marxismu, jehož tvořivost byla odsouvána na vedlejší kolej (Virčík, *Otázky žurnalistiky*, XVII/1974, str. 6). Tolik k prvořadosti výchovy a druhořadosti ostatních elementů.

2.2.6 Orientace na mladší generaci

Obávaným jevem v soudobém společenském životě a analogicky v médiích byl prvek ideologické diverze, tedy alternativy k myšlenkovému rámci, který nabízela a povolovala strana. Mladší generace, do té doby oslovovaná primárně prostřednictvím kulturních časopisů, se nyní stala specifickým terčem ideologické a politické propagandy.

V návaznosti na XIV. sjezd ÚV KSČ se konalo zasedání strany v roce 1973 týkající se výchovy mládeže prostřednictvím mediální propagandy. Závěrem byly směrnice, prostřednictvím kterých bylo nutné zahrnovat mladého čtenáře do politického dění: podpora vysokého umění, vědecká propaganda šířící ateismus, ovlivňování řešení pracovních a sociálních problémů mladých, jako byly bydlení, manželství, životní podmínky; kompaktně se tedy tato agitace měla nést v duchu „spojování zájmů jednotlivců s potřebami socialistické společnosti.“ (Lapšanský, *Otázky žurnalistiky*, XVII/1975, str. 38)

Redakce, které měly po Pražském jaře prioritně pracovat s mladou generací, patřily ke stranickému tisku a vedly k přípravě těchto recipientů na veřejnopolitickou činnost a vstup do strany. V této souvislosti byly v *Otázkách žurnalistiky* zmiňovány časopisy jako *Život strany*, *Tribuna* anebo *Nová mysl*. Především *Tribuna*, propagandistický časopis založený a vydávaný Byrem ÚV KSČ pro řízení stranické práce od 15. ledna roku 1969 byl pro mladou generaci určen svým zaměřením na praktické problémy. V tomto rámci interpretoval i politická témata (viz kapitola 2.4.3).

2.2.7 Shrnutí

Pro důsledné zobecnění této kapitoly je namístě shrnout aspekty pro vznik a fungování propagandistických vnitrostranických časopisů v 70. a 80. letech. Důraz na efektivitu mediálních obsahů vedl ke zdůraznění role médií obecně a také k pokusům o aplikaci této role na školství a vědeckou činnost; obojí s rozporuplným úspěchem, ale s velkou ilustrační hodnotou. Politické události přelomu 60. a 70. let si žádaly jak nové tituly (dočasné i dlouhodobě fungující) tak zachování některých titulů starých či jejich transformaci pro nové účely. Celkově ale došlo k posílení propagandy jako takové, především pak propagandy ekonomické, která plnila stránky všech publikací, nejen těch k propagandě přímo určených.

2.3 *Systém propagandistického tisku ve spektru vydavatelské činnosti Rudého práva*

Největší československé vydavatelství, Rudé právo, jemuž analogii vytvářela bratislavská Pravda, se věnovalo výlučně publikaci periodik a odborné literatury v podobě tzv. *Knihovny Rudého práva*, popřípadě *Knihovny Květů*. Škála novin a časopisů byla

z obsahového hlediska monotematická v důsledku toho, že tituly vycházely z iniciativy ÚV KSČ, jeho oddělení a krajských výborů.

Instituce se profilovala především vydáváním největšího celostátního deníku, *Rudé právo*, jehož náklad se v roce 1980 vyšplhal na 950 000 výtisků (Horňák, 1988, str. 226). Dále zde vycházely ekonomické týdeníky, *Hospodářské noviny* a *Zemědělské noviny*, ve třetinovém nákladu *Rudého práva*. Počet ročních vydání krajských titulů jako byly východočeská *Pochodeň* anebo jihomoravská *Rovnost* se pak pohybovaly mezi 70 000 a 100 000 kusy (ČÚTI, FÚTI, Katalogy periodického tisku 1970-1988).

Propagandistické časopisy, tribuny ÚV KSČ, vycházely až na jednu výjimku (časopis *Názorná agitace* vycházel ve Svobodě) právě ve vydavatelství *Rudé právo*. Z hlediska tematického byly zařazovány do kategorie ideově politických a organizačních časopisů KSČ, pokud jde o náklad, pohybovaly se na hranici sta tisíc výtisků za rok (viz kapitola 2.4), pro srovnání v nákladu odpovídajícím krajským deníkům.

Obecněji je pak k publikační situaci v 70. a 80. letech možné říci, že nedocházelo k výraznému nárůstu nových titulů. Měnilo se spíše obsahové a formální vzezření již existujících periodik, a dalším trendem bylo postupné zvyšování nákladu tisku, především pak stranického (Křivánková, Vátral, str. 187). *Rudé právo* reagovalo adekvátně, a náklady propagandistických tiskovin mezi lety 1970 a 1988 vzrostly v průměru o 30-40% (ČÚTI, FÚTI, Katalogy periodického tisku 1970-1988).

V 70. letech panovala v médiích taková atmosféra, že se téměř „... každé usnesení ke kterémukoliv problému života společnosti obsahovalo i vytyčení konkrétních úkolů pro žurnalismus.“ (Beránková, Hudec, str. 64) V takovém kontextu je nutné vytknout provázanost působení deníků a odborněji zaměřených časopisů s časopisy propagandistickými jako vztah mezi médiem informujícím a médiem reinterpretočujícím dané informace. V takovém prostředí je popis jednotlivých propagandistických časopisů jak z hlediska struktury tak informací, které obsahovaly, domněle jednotvárnou záležitostí. Skutečnost je však jiná. Ačkoliv byla jejich ideová podstata standardní a okleštěná závěry četných zasedání ÚV KSČ, prostředky, které k těmto předem stanoveným konkluzím vedly, byly pro každou publikaci příznačné.

Jak již bylo uvedeno, časopisy, kterým se práce důkladněji věnuje, jsou následující: *Život strany*, *Tribuna*, *Slovo agitátora*, *Názorná agitace* a *Nová mysl*, z nichž všechny až na *Názornou agitaci* vycházely ve vydavatelství *Rudé právo*, orgánu KSČ; zároveň všechny působily pod vedením ÚV KSČ, což znamenalo, že zapadaly do státního aparátu.

Úkoly těchto časopisů jako součást pokusu o posílení propagandy a její účinnosti v 70. a 80. letech byly obecně shrnuty v kapitole 2.1. Jejich definitivní rysy pak byly oficiálně vytyčeny zakládajícími redaktory, de facto pak ÚV KSČ. Na základě práce s primárními zdroji je možné utvořit pomocný teoretický nad rámec, v jehož struktuře pak lze identifikovat jednotlivé publikace. Základní dělení je na časopisy vnitrostranické v tom smyslu, že byly určeny pro funkcionáře KSČ, a časopisy stranické určené „nejširšímu stranickému aktivu.“ (Křivánková, Vátral, 169). Jestliže účelem publikací v první skupině bylo osvětlovat a publikovat stranické dokumenty, časopisy stranické měly tyto obsahy přetvářet a kombinovat tak, aby oslovovaly jak stranickou tak potenciálně i nestraničnou veřejnost a motivovaly je k loajálnosti vůči KSČ. Studované časopisy patří do první skupiny, *Tribuna* se některými aspekty přibližuje časopisu stranickému.

Podrobněji je pak možné obě skupiny rozdělit na podtypy, a to s ohledem na způsob propagandy. Časopisy jako *Slovo agitátora* (popř. *Slovo propagandisty a agitátora*) a *Názorná agitace* takto sloužily jako poradenské orgány krajským výborům a státním institucím, a publikovaly metodiku propagandy a agitace. *Život strany* a *Nová mysl* se soustředily především na teoretické aspekty komunistické ideologie a její administrativní a hospodářské důsledky. Metodice šíření téže ideologie se věnovaly jen okrajově. Zajímavým jevem je pak *Tribuna*, nejmladší ze všech zmiňovaných periodik, která se pohybovala na trojím rozhraní časopisu politicko-teoretického, zpravodajského a kulturního.

Souhrnným požadavkem na tištěnou propagandu bez ohledu na navrženou systematizaci bylo zobrazovat heroiku revoluční epochy, „...pozvedat bojového ducha a morální patos budovatelů nové společnosti, ukazovat na velikost našeho komunistického ideálu a zapalovat pro něj masy lidu, zvláště nastupující pokolení.“ (Fojtík, 1982, str. 55)

2.4 Charakteristiky jednotlivých tiskovin a jejich obsahů

2.4.1 Život strany

Tento vnitrostranický čtrnáctideník má ze všech propagandistických periodik nejhlubší historii a největší ohlas. Jeho předchůdcem byl politicko-teoretický měsíčník určený k organizaci aktivit funkcionářů KSČ, *Funkcionář*, který vycházel mezi lety 1945 a 1948 (Jacz, 1982, str. 522). Po únoru 1948 se jeho redakce přejmenovala a pokračovala

v podobném směru s tím rozdílem, že pro jednotné Československo; od roku 1948 vycházel *Život strany* spolu se slovenskou obdobou, časopisem *Naša strana*, oba jako čtrnáctideníky. V roce 1950 se etablovala jazyková mutace *Života strany* určená maďarské menšině, *Pártélet* (ta vycházela jen do roku 1980). V září roku 1954 (Bouček, Dvořáček a kol., str. 587) se periodicitu *Života strany*, *Partéletu* a *Naší strany*, která se vzápětí stala obsahově identickou mutací *Života strany*, změnila na čtrnáctidenní. *Naša strana* se zároveň přejmenovala na *Život strany* s podtitulem *Časopis funkcionárov a pracovníkov KSS* (vydává ÚV KSS v Bratislavě) (Příruční slovník naučný, IV. díl, 1967, str. 899).

Náklady mutací se lišily podle potřeb a velikosti čtenářské obce. *Pártélet* si zachovával minimální náklad 5000 kusů. Slovenského *Života strany* vycházelo 45 000 kusů na číslo konzistentně až do ukončení publikační činnosti. Náklad českého *Života strany* v 70. letech vystoupal z 51 000 kusů na 72 000 kusů, a pak v druhé polovině 80. letech na 80 000 kusů.

V diskutovaném období byl šéfredaktorem listu v jeho třech podobách Josef Valenta. Ten už jako vedoucí *Života strany* stanul roku 1969 i ve vedení „očistěného“ Svazu československých novinářů spolu s Vladimírem Soleckým, Marcelem Nolčem a Františkem Neblem (Křivánková, Vátral, 1989, str. 242). Ve dvacetičlenné redakci časopisu působil až do roku 1989 mimo jiné i Vasil Bejda, vedoucí Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, dále také Ladislav Hrzal, autor odborné politické literatury.

Časopis měl za úkol mapovat klíčové otázky strany a uspokojovat tak potřeby stranických profesionálů. Publikoval tedy „...usnesení sjezdů a plén KSČ a KSS, život krajských, okresních, městských a základních organizací strany, činnost bratrských stran,“ (Jacz, 1987, str. 522) apod. Obsah časopisu byl skloubením soudobé politické teorie, závěrů ze stranických setkání, a v tradiční pravidelné rubrice „Studujeme dějiny KSČ“ nabízel reinterpetaci dějin (především 40. a 50. let 20. století) dle očekavatelných priorit. Dalším prostorem pro historické a geopolitické vzdělávání členů KSČ byla rubrika „Komunistické a dělnické strany světa“. Novinky ze Sovětského svazu pravidelně přinášela rubrika „V ÚV KSSS“, doporučenou literaturu pro funkcionáře pak rubrika „Recenze“. V duchu gottwaldovského konceptu „čelem k masám“, který ve své eseji *Aktuální úkoly masové politické práce a politické agitace při plnění závěrů XV. sjezdu KSČ* (Kňourková, 1982, str. 131) nastínil Vasil Bejda, měl prioritní důležitost v obsahu *Života strany* interaktivní aspekt žurnalistiky – „Dopisy“.

Interaktivní žánr dopisů ve formě stručná otázka a velmi rozsáhlá odpověď se následovně přenesl do ostatních časopisů a činil z agitační funkce funkci poradní, reakci

odborníka na „autentickou“ potřebu „obyčejného člověka“. Nutno dodat, že rubrika měla předpokládaný tendenční rozměr, a reagovala velice přesně na ty body domácí a především zahraniční politiky ČSSR a potažmo i SSSR, které v 70. a 80. letech mohly mít sporné vyznění.³

2.4.2 Slovo agitátora, Slovo propagandisty a agitátora

Časopis *Slovo agitátora* s podtitulem *Materiál pro agitátory a referenty*, vycházel jako měsíčník. V Rudém právu ho vydávalo ho Oddělení propagandy ÚV KSČ ve spolupráci s krajskými výbory a ministerstvem vnitra komunistické strany. Slovenskou mutaci analogicky vydávala bratislavská Pravda z iniciativy ÚV KSS. Na rozdíl od *Názorné agitace*, která se soustředila na praktickou činnost, poskytovalo *Slovo agitátora* především teoretické články a eseje s tematikou propagandy a agitace ve všech jejích podobách (viz kapitola 2.1.2).

Slovo agitátora začalo vycházet v lednu roku 1952, jeho činnost byla ukončena v listopadu roku 1955. O dvacet let později, roku 1975 byl časopis obnoven pod stejným názvem a byla k němu přidána slovenská mutace, obojí pod vedením šéfredaktora Karla Šebka. Roku 1985 byl název změněn na *Slovo propagandisty a agitátora*, a kromě obsahových úprav došlo i ke změnám v počtu stránek a nákladu (viz následující odstavec). Původně dvanáctičlenná redakce byla rozšířena na třiadvacetičlennou, a do jejího čela se postavil pracovník ministerstva zahraničních věcí a historik SSSR, Josef Sedlář. Od roku 1986 až do ukončení činnosti časopisu (poslední číslo vyšlo v listopadu roku 1989) pak redakci vedl Stanislav Zeman. Jako důležitého člena a přispívatele redakce po roce 1985 je možné zmínit Josefa Fojtíka. (Katalogy NKP)

Náklad patří z hlediska propagandistických vnitrostranických časopisů k nejvyšším. *Slovo agitátora* mělo v české verzi 80 000 výtisků na číslo, slovenská mutace pak 25 000. Rozsah časopisu byl 52 stran. *Slovo agitátora a propagandisty* pak v druhé polovině 80. let vycházelo v nákladu 114 000 kusů, jeho slovenská mutace v nákladu 44 700 kusů, obojí o 64 stranách (ČÚTI, FÚTI, Katalogy československého periodického tisku 1970-1988).

S redakčními změnami se rubriky jako formální tematické okruhy časopisu nemění, zůstávají i jejich názvy. Některé dříve stálé rubriky, jako například „Vyměňujeme si zkušenosti“, se po roce 1985 vyskytují občasně. Zmíněná sekce obsahovala portréty a

³ Diskutovanými otázkami byly podpisy smluv SALT I, SALT II, Helsinská konference o bezpečnosti a spolupráci apod. K otázkám se zpravidla nevyjadřovali členové redakce, ale funkcionáři KSČ z adekvátních oddělení.

rozhovory s delegáty oddělení agitace a propagandy z jiných socialistických států, a jejich doporučení na vylepšení a usnadnění agitátorské práce. Časopis je zaměřen primárně teoreticky, v 70. letech se ale vyskytuje více praktických náplní než v letech 80. Tyto obsahy souvisejí s konkrétní nástěnkářskou činností, jsou to například hesla a zdravotní rady ke svátkům a výročím, citáty politických vůdců k vystřížení anebo argumenty a fakta pro agitátory vycházející z historie a soudobého dění.

Čtyři stálé rubriky, které tvořily strukturu obsahu, jsou následující: „Z redakční pošty,“ „Marxisticko-leninské vzdělávání,“ „K metodice propagandy a agitace“ a „Hovoříme o světě“ (po roce 1985 pod názvem „Svět v zrcadle událostí posledních týdnů“). Splňovaly podmínky komunikace se čtenářem, tedy veřejností, dále politické, metodické a světonázorové osvěty.

Slovo agitátora a Slovo propagandisty a agitátora obzvláště důsledně plnily poslední zmíněný aspekt, tedy otázku světonázorové osvěty, ve formě rozsáhlého zahraničního zpravodajství a publicistiky. Podrubrika „Za fasádou svobodného světa“ pak sloužila k odhalování nedostatků nekomunistických režimů. Právě tyto články jsou z hlediska dobového zabarvení a pohledu na soudobou propagandu v souvislosti s mezinárodním děním nejprínosnější.

Jako přílohy časopisu vycházely historické články. Ty zpracovávaly události světových dějin, které souvisely se stranou anebo socialismem obecně.⁴ Zmíněné materiály byly svým formátem a úpravou určeny k vyvěšení na podnikových a jiných nástěnkách.

2.4.3 Tribuna

Tribuna, časopis s podtitulem *Týdeník pro ideologii, politiku a ekonomiku*, vydávaný byrem ÚV KSČ v Rudém právu, byla založena v roce 1969 jako médium, které mělo reagovat na události Pražského jara. Podle předsednictva ÚV KSČ měla převzít funkci *Života strany* – ten byl překonán „...potřebami současné politiky strany,“ (byro ÚV KSČ, 1969, cit. z: Křivánková, Vátral, 1989, str. 242). Redakce nově vzniklého týdeníku byla přenesena ze *Života strany*, novináři se ale postavili proti jmenování Oldřicha Švestky do pozice šéfredaktora. Švestka, předjarní šéfredaktor Rudého Práva a člen byra pro řízení stranické práce ÚV KSČ, proto provedl personální změny a do redakce přivedl funkcionáře a novináře

⁴ Příkladem je „40. výročí Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a dnešek,“ (*Slovo propagandisty a agitátora*, č. 10/1985, str. 23), který kromě fotografií z procesů obsahoval jen nejnútnejší dávku faktů a velmi rozsáhlý komentář situace z hlediska politických pozic ČSSR.

jako byli Jan Fojtík a Jan Stano, koautoři vyjádření *Do vlastních řad*, anebo také Vladimír Solec ký, který stál ve vedení Svazu československých novinářů.

Švestka vedl časopis až do roku 1971, kdy ho vystřídal Karel Horák. Horák souběžně působil v redakci *Mladé fronty* a byl významným teoretikem českého mládežnického hnutí. Horák vedl redakci až do roku 1985, kdy ho vystřídal Jaroslav Kojzar. Ten vedl časopis do prosince roku 1989 – tehdy vyšlo poslední číslo.

Ze všech jmenovaných časopisů vycházejících v 70. a 80. letech měla *Tribuna* jako týdeník nejvyšší periodicitu. Běžná periodicit a vnitrostranických progandistických časopisů byla měsíční, popřípadě dvoutýdenní. Její náklad začínal na 50 000 kusech, ale už v roce 1976 to bylo 78 000 kusů na číslo. Od roku 1985 se pak její náklad ustálil na 90 000 kusech. V porovnání se *Životem strany*, ze kterého historicky a tematicky *Tribuna* vyšla, to bylo o 10 000 kusů víc na číslo, což je působivé zvlášť když zvážíme dvakrát vyšší periodicitu *Tribuny* (ČÚTI, FÚTI, Katalogy československého periodického tisku 1970-1988).

Jako zvláštnost oproti ostatním časopisům vycházela *Tribuna* v klasickém novinovém (světovém) formátu. Nová mysl, Slovo agitátora, Život strany a další byly vydávány ve formátu A5, popřípadě A4. Dále redakce *Tribuny* pracovala s velkým počtem fotografií, většinou ilustračních a zachovávala tradiční žánr editorského sloupku, který psali šéfredaktoři.

Týdeník měl v očích KSČ velmi dobré resumé. Byl považován za první a jediné periodikum KSČ, „které důsledně obhajovalo a aktivně prosazovalo pokrokovou linii KSČ v boji proti oportunistickým a nepřátelským silám společnosti,“ (Jacz, 1987, str. 501) v době politické deteriorace. Měla navazovat na revoluční a internacionální tradici komunistického tisku, a tematicky se věnoval aktuálním otázkám života, nejdůležitějším ideologickým problémům, rozborům současné mezinárodní situace a kulturní politiky.

Časopis neměl pevně určenou strukturu, jen záchytné body ve formě malých rubrik, jako například „Stručně ze světa“, souhrn mezinárodního dění, „Zaujalo nás“, anebo „O čem přemýšlíme,“ publicistická sekce pro široké spektrum funkcionářů, kteří se zde vyjadřovali k problémům a úspěchům strany. Občasnou rubrikou byla tzv. „Beseda tribuny“, tedy profil a interview s osobností veřejného politického života. Charakteristikou *Tribuny* bylo především to, že celé 4 strany byly věnovány zahraničnímu zpravodajství. Články shrnující historický vývoj v Latinské Americe, a pak samozřejmě zpravodajství ze socialistických satelitů, byly tematicky opodstatnitelné. Ke konci činnosti časopisu byly vybírány i zprávy bez přímého propagandistického potenciálu, jako například havárie ropného tankeru *Exon Valdez* (*Tribuna* č. 31/1989, str. 17) a články týkající se přírody a ekologie.

Důvodem, proč byla *Tribuna* založena, byl pokus odstoupit od převážně faktických a výlučně na stranická témata zaměřených obsahů *Života strany*. Na stránkách *Tribuny* docházelo ke kombinaci ekonomických a politických článků s obsahy kulturními a dnešní terminologií „lifestylovými“. Vedle básní, aforismů a karikatur, byla poslední strana časopisů věnována lidským příběhům anebo kriminalistice. Tento pokus přiblížit se mladší generaci, byl zdůrazněn ve článku Josefa Kuptíka, který v *Tribuně* vyšel roku 1989. Jako úkol a povinnost tohoto periodika a potažmo i ostatních uvádí: „...přibližovat školákům a mládeži dějiny našich národů a poučení z nich pro dnešek. Přibližovat jim velké osobnosti, jejichž velikost byla v první řadě v tom, že stranily pravdě a spravedlnosti, cele sloužily svému lidu.“ (Kuptík, „Mládež dneška“, *Tribuna* 39/1989, str. 9)

Tribuna byla kromě *Zpráv* jediným vnitrostranickým propagandistickým časopisem, který vznikl z popudu bezprostřední politické situace, i když na rozdíl od *Zpráv* vycházela *Tribuna* bez přerušení do roku 1989 (viz kapitola . Ostatní významné časopisy vycházely obecně od 50. let 20. století anebo navazovaly na časopisy, které v té době začaly vycházet.

2.4.4 Názorná agitace

Na rozdíl od ostatních popisovaných časopisů vydává ÚV KSČ *Názornou agitaci* ve Svobodě. Nakladatelství, které v 50. letech existovalo jako SNPL (Státní nakladatelství politické literatury) ideově kontroloval a řídil ÚV KSČ a produkovalo především politickou a společenskou literaturu, sekundárně pak literaturu faktu a beletrii (Halada, 2007, str. 322).

V současné době jsou výtisky *Názorné agitace* ze 70. a 80. let nedostupné. Z toho důvodu pro tento obecný popis musela posloužit práce s primárními prameny ze 60. let, na základě kterých bylo vydedukováno obsahové zaměření časopisu. Další údaje pak poskytly Katalogy československého periodického tisku a lístkové katalogy Národní knihovny ČR.

Ze všech zmiňovaných časopisů vycházela *Názorná agitace* v nejvyšším nákladu. Z 50 000 kusů v roce 1972, kdy byla činnost časopisu obnovena, se náklad od roku 1976 zvyšuje na 90 000. *Názorná agitace* v této době vychází čtyřikrát do roka. Do roku 1986 periodicita stoupá až ke 131 000 exemplářů a periodicita se mění na dvouměsíční. Podle dostupných informací stál od roku 1985 do roku 1989 v čele časopisu František Skalský. (ČÚTI, FÚTI, Katalogy periodického tisku 1970-1988)

Úkolem periodika byla demonstrace a pomoc při vykonávání tzv. názorné agitace, jejímž hlavním projevem byla nástěnkářská činnost. Obsah časopisu nabízel čistě metodické články a přílohy určené k vyvěšování na podnikové nástěnky. Tyto plakáty připomínaly

slavná výročí anebo nabádaly k plnění ekonomických plánů státu. Důležitý rozdíl, se kterým je v této charakteristice nutné počítat, je rozdílná periodicita a rozsah časopisu v 60. a 70. letech. V 60. letech vycházel jako měsíčník v rozsahu 16 stran, v následující dekádě vycházel jako tříměsíčník, pak jako dvouměsíčník, a počet stran byl dvojnásobný.

Publikací pod názvem *Názorná agitace* v ČSSR vycházela celá řada nezávisle na stejnojmenném časopise. Vydávaly je krajská centra a fungovaly jako pracovní sešity nástěnkářů. Přibližovali teorii (zvyšování účinnosti) i praktické metody metody agitace (rozvrstvení materiálů na nástěnce, velikost písma, barva nástěnky apod.).

2.4.5 Nová mysl

Nová mysl, teoretický a politický měsíčník KSČ, vycházel v Praze od 1. května roku 1947 původně jako dvouměsíčník s podtitulem: *Revue socialistického humanismu*. Byl orgánem tehdejší Socialistické akademie, roku 1954 se pak stal oficiálním teoretickým a politickým časopisem ÚV KSČ.

V roce 1966 se mění jeho periodicita na čtrnáctidenník, v této podobě přetrvává do roku 1989. Z počátečního nákladu 35 000 kusů se v roce 1980 dostává na 50 000 kusů na číslo a od roku 1985 vychází v 65 000 exemplářích. Dvakrát ročně redakce připravovala zvláštní číslo vyjadřující se k aktuálním politickým otázkám a významným výročím (například zvláštní číslo s tematem *O socialistické demokracii*, ročník 30/1976). Tato čísla vycházela v nákladu 65 000 kusů. Ve zkoumaném období byl v čele časopisu Jan Šimek, toho roku 1985 vystřídal Jaroslav Kaše. (ČÚTI, FÚTI, Katalogy periodického tisku 1970-1988)

Hlavním úkolem časopisu bylo informovat o vývoji KSČ a společnosti prostřednictvím politických a teoretických pojednání. Tlumočil dokumenty strany, protokoly sjezdů jak československé, tak sovětské komunistické strany, propagoval, zprostředkoval a vysvětloval aktuální problémy budování a zachovávání socialistické společnosti (Křivánková, Vátral, 1989, str. 296). Na rozdíl od ostatních jmenovaných časopisů se pak této tematiky chápal jako soubor esejí, nikoliv jako periodikum s jednotlivými sekcemi v podobě rubrik.

Seznam přispívatelů do tohoto časopisu je poměrně dlouhý a pestrý, patřili k nim čeští i slovenští funkcionáři především z pedagogického prostředí. Do *Nové myslí* pravidelně psal Milan Vondruška, který zastával funkci ministra školství ČSR. V čísle 2/1976 *Nové myslí* zveřejnil metodický článek „Dál zkvalitňovat řídicí činnost“ i Miloš Jakeš, tehdejší předseda ÚKRRK KSČ (Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ).

Pravidelně se zde vyskytoval úvodní ekonomický článek, dále článek věnující se historii KSČ a připomínající významné události. V průměru zde také vycházelo pět článků (esejí) na mezinárodně-politické téma. Důležitou část tvořily recenze, obvykle dvou publikací v každém čísle.

2.5 Srovnání obsahů, cílových skupin a distribučních mechanismů zkoumaných tiskovin

2.5.1 Tematické okruhy

Na základě studia primárních zdrojů je možné srovnat jejich obsahy a zdůraznit některé ojedinělosti. Tematické okruhy propagandistických časopisů 70. a 80. let by se daly rozdělit na následujících 5: metodika propagandy a agitace (teoretická a praktická), politická teorie, interpretace dějin a mezinárodního dění, ekonomika, interaktivní rubriky (dopisy, ankety). Z převahy toho či onoho aspektu, dále i z distribuce periodik, lze specifikovat cílové skupiny.

V případě první tematické sekce, tedy metodiky propagandy a agitace, teoretický aspekt této práce byl obsažen a konstantně publikován ve všech zmíněných periodících jako důležitý fond informací pro samotné agitátory i straníky, kteří jejich práci hodnotili a kontrolovali. Co je pro účely této práce pojmenováno jako metodika „praktická“, pak bylo publikováno v *Názorné agitaci* a *Tribuně*. Toto představují citáty k vystřížení a vyvěšení na nástěnku, hesla, zdravotní rady, dále historické body, které byly sumarizovány a uváděny za účelem toho, aby je agitátoři vhodně používali ve své argumentaci. V *Tribuně* tyto materiály tvořily jen drobný fragment celého obsahu, v *Názorné agitaci* pak byly hlavní náplní.

Na okruh politické teorie, čímž je myšlena publikace soudobých filosofických a politologických esejí, popřípadě reakce na situaci ve straně apod., se soustředil především vnitrostranický časopis *Život strany*, v podobném rozsahu pak ještě *Slovo propagandisty* (*Slovo propagandisty a agitátora*, viz 4.2) a esejistický časopis *Nová mysl*. Tato tematika představovala základ vnitrostranických propagandistických časopisů a byla prvotním impulsem pro jejich vydávání po Pražském jaře v rámci požadavku prohloubení ideologické práce a teoretickému i praktickému vymezení se proti projevům „nepřátelské ideologie“ (Kňourková, 1987, str. 51). To probíhalo na základě odkazování k důležitým dějinným momentům a zasazování je do soudobé argumentace. Nadrámec tvořila snaha „...obnovit a

upevnit internacionální svazky se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi a znovu získat autoritu KSČ v mezinárodním komunistickém hnutí.“ (Beránková, Hudec, 1974, str. 61) Velkou roli pak hrály rubriky týkající se zahraničního zpravodajství, které prohlubovaly informace dostupné v denících a rozšiřovaly jejich propagandistický rozměr. Největší důraz na zahraniční zpravodajství a publicistiku kladla *Tribuna*, poté *Slovo propagandisty a agitátora*.

Ekonomická propaganda a k ní se vztahující články byly po politické propagandě považovány za největší přínos časopisů. *Život strany* uveřejňoval statistické údaje týkající se československé hospodářské politiky, *Tribuna* se k tomu vyjadřovala prostřednictvím praktického dopadu ekonomického vývoje na osudy lidí, tendenčně však nezaujímal kritickou linii a soustředila se na apoteózu obyčejného člověka pracujícího pro blaho státu. *Nová mysl* ekonomické propagandě a ekonomickým údajům pravidelně věnovala první článek každého vydání.

Velká důležitost se připisovala především rubrikám, které přímo komunikovaly se čtenáři. Kromě *Nové mysli* a *Názorné agitace* jich využívaly všechny ostatní jmenované časopisy. Jednalo se o reakci na požadavek přítomnosti kritiky a sebekritiky v tisku, kterou přednesl na XV. sjezdu KSČ Gustav Husák (Kňourková, 1984, str. 142). Nutno podotknout, že uveřejňovaná „kritika“ časopiseckých obsahů byla vždy pozitivní. Čtenářských dotazů se naopak využívalo jako podnětů ke klarifikaci státních a mezinárodních otázek, které vyžadovaly stranický posudek.

2.5.2 Zpravování o konkrétní události

Ke srovnání obsahů pak patří i způsob, jakým studovaná periodika koexistovala a zpravovaly o kontroverzních záležitostech československého politického dění. K drobné případové studii byla vybrána dokumentace dění kolem Charty 77, jejíž prohlášení bylo zveřejněno 1. ledna roku 1977. Redakce *Rudého práva* reagovala 12. ledna roku 1977 útočným článkem „Ztroskotanci a samozvanci“.

Jako první se z propagandistických časopisů vyjádřila k situaci redakce *Života strany*, která vydala článek „Proti rozvrtníkům a samozvancům“. Ten byl pouhou rekonstrukcí vyjádření *Rudého práva* a vyšel 31. ledna v čísle 2/1977. Snahy chartistů byly pojmenovány jako výplody „zavilých nepřátel socialismu“ (Proti rozvrtníkům a samozvancům, 2/1977, str.

3) Stejně jako v prohlášení, které vyšlo v *Rudém právu*, byli i zde uvedeni někteří signatáři charty a patřičnou terminologií odsouzeni jako zrádci vlasti.

Tribuna na Chartu 77 zareagovala 2. února, kdy na titulní straně vyšel sloupek „Jednota se potvrdila“ (Humlová, 3/1977, str. 1). Interpretace lednového dění byla adekvátní titulku, a negovala jakoukoliv možnost úspěchu Charty a vlivu tohoto dokumentu na veřejnost. Na dalších stranách časopisu pak pod názvem „Pádná odpověď (čtenáři diskutují o Chartě 77)“ byla vedena korespondenční diskuse s čtenáři, uveřejněné informace se k dokumentu stavěly výlučně negativně. Celou sekci pak uzavírá doslov novinářky, ve kterém reaguje na obvinění, že se vyjadřuje „...k něřemu, co jsme nečetli v plném znění.“ (Humlová, 3/1977, str. 7) Je tímto dána najevo skutečnost, že redaktoři stranických časopisů vycházeli z informací uveřejněných v *Rudém právu*, popřípadě ze stranou přikázaného postoje k události.

V *Tribuně* se tematika Charty objevuje ve všech dalších únorových číslech, opět prostřednictvím diskusí se čtenáři, a dále v článku Dušana Rovenského „Kdo je proti Helsinkám“. Autor zde učebnicově využívá mezinárodní politické situace k oslovení disentu a chartistů jako národního problému a jmenuje podporovatele Charty, jako byli Solženicyn, Bukowski či Sacharov. Helsinskou konferenci pak prohlašuje za podvod a zradu důvěry socialistických zemí. (Rovenský, 5/1977, str. 3)

Slovo agitátora téma charty ignorovalo, zmínilo se v něm až v březnovém čísle v souvislosti s článkem „Helsinky jako celek anebo jako třetí koš?“ (Maršíček, 3/1977, str. 5) V odstavci „Dojemný pokřik kolem lidských práv“ jsou chartisté vykresleni jako lháři a odpadlíci ze socialistických zemí, přesně v linii argumentace denního tisku i ostatních časopisů, které se k tematu vyjádřily.

Názorná agitace a *Nová mysl* vzhledem ke svým specifickým zaměřením (viz kapitoly 2.4.4 a 2.4.5) téma nijak nepokryly.

Podrobná obsahová studie by tyto informace mohla využít ze dvou hledisek: jako porovnání způsobu zpravování o jedné události v souvislosti vnitrostranických propagandistických časopisů, dále v souvislosti srovnání zpravodajství Rudého práva a ostatních periodik. V prvním ohledu je zřejmé, že navzdory odlišným prioritám, jak pokud jde o publikum tak o tema, byly nuceny časopisy spolupracovat pod vedením ÚV KSČ a využívat veškeré prostředky (např. ankety) k zesílení účinku propagandy proti chartě. Zároveň pak bylo očekáváno přijetí stanovisek redakce Rudého práva.

2.5.3 Aspekty distribuce

Monopol na distribuci domácího i zahraničního tisku měla Poštovní novinová služba (Osvaldová, Halada a kol., 2002, str. 48), která propagandistické časopisy dodávala krajským výborům, oddělením ÚV KSČ a kontextuálně i vzdělávacím institucím jako byla Fakulta žurnalistiky. V největších nákladech vycházely *Slovo agitátora* (*Slovo propagandisty a agitátora*) a *Názorná agitace* (přesné údaje viz kapitola 4), které byly čtenářům vydávány bez poplatku. Cena ostatních publikací pak vycházela z jejich periodicity a počtu stran, přičemž *Nová mysl* stála 3,50 Kčs, *Život strany* 2,50 Kčs a *Tribuna*, která v této úměře měla nejvyšší periodicitu a nejmenší rozsah, byla vydávána za poplatek 1,50 Kčs (ČÚTI, FÚTI, Katalogy periodického tisku 1970-1988).

K související otázce remitendy, tedy neprodaného (popř. nerozebraného) počtu výtisků, nejsou specifické údaje. Skripta Beránkové a Hudce k mediální ideologii udávají, že se od 40. let do roku 1974 remitenda snížila z 10% na 2% (Beránková, Hudec, 1974, str. 40). V případě propagandistických časopisů však není možné údaj považovat za přesný, protože zahrnuje veškerý tisk vycházející v té době. Nepřístupnost detailnějších informací v tematické literatuře se nabízí jako neochota je zveřejňovat, protože by mohly poškozovat představy o efektivitě a oblíbenosti těchto periodik u čtenářů.

2.5.4 Shrnutí

Toto zobecnění tematických okruhů, které se ukotvily v propagandistické časopisecké tvorbě diskutovaného období, slouží k jejich diferenciaci a potvrzení toho, že se v každé redakci kladl důraz na jiné hodnoty. Kombinací tematických preferencí, distribuce časopisu (jeho periodicity, nákladu, ceny) a popřípadě reakcí na nový trend přiblížení se čtenáři, lze potvrdit nabídnutou systematizaci časopisů (viz kapitola 2.3).

3. Závěr

Pro pochopení působení vnitrostranických propagandistických časopisů na poli československé žurnalistiky 70. a 80. let je nutný exkurs jak do teorie, která jejich činnost

obklopovala tak do politického a historického prostředí a následně i požadavků, které na periodika kladla komunistická strana.

Stranický (popřípadě vnitrostranický) tisk se v diskutovaném pojetí může zdát jako přežitek a zároveň jako nepřijatelný projev podporující jedno státní zřízení. Je však v upravené podobě součástí i dnešního novinářského milieu. V současnosti se ovšem vyznačuje „...nezávislostí na státu (přestože může dostávat podporu), profesionální úrovní a seriózností; má za cíl formovat veřejné mínění.“ (Mc Quail, 1999, str. 36)

Na základě tematického a formálního zaměření studovaných časopisů byly pro diskusi vybrány *Život strany*, *Slovo propagandisty*, *Nová mysl*, *Názorná agitace* a *Tribuna*. Cílem práce bylo tyto časopisy vymezit z hlediska historie vzniku, nejdůležitějších členů redakce, nákladu, periodicity a dalších aspektů. Díky těmto faktům a obecné charakterizaci obsahů časopisů bylo možné určit jejich distinktivní rysy, které spočívaly především v cílových skupinách a přístupu k metodice propagandy a agitace. Podstatnou součástí práce pak bylo vymezení propagandistického vnitrostranického tisku na pozadí vydavatelských aktivit Rudého práva, a způsob, jakým se informace uveřejňované v denících a časopisech doplňovaly.

Hlavním úkolem propagandistických vnitrostranických časopisů bylo interpretovat rozhodnutí KSČ jako přínosná pro český a slovenský lid. *Život strany*, *Nová mysl* a *Slovo agitátora* uveřejňovaly plná znění dokumentů znázorňujících tato rozhodnutí, a zároveň publikovat obsahy směřující ke zlepšení stranické práce. Časopisy jako *Názorná agitace* pak přenášely tento aspekt do metodické a praktičtější roviny a snažily se usnadňovat a zároveň vylepšovat práci agitátorů. *Tribuna* dále slučovala uvedené informační okruhy a zároveň apelovala na méně aktivní členy strany, mladší generaci a popřípadě i na nestraničskou veřejnost méně odbornými obsahy, které reagovaly na každodenní oblasti života čtenářů.

Konkrétní snahou o popsání způsobu informování časopisů k dané události byla drobná případová studie k mediálnímu pokrytí případu Charty 77 (viz kapitola 5.2). Z pěti časopisů na událost zareagovaly tři, vždy s alespoň měsíčním zpožděním. Projevila se závislost na hlavních zpravodajských zdrojích a z podstaty časopisů řízených ÚV KSČ také podřízenost uveřejněných informací, které kopírovaly stanovenou stranickou linii.

Nakonec, pro jasné pochopení důležitosti těchto periodik v daném období se prokázal nezbytným důraz na tradici proletářského a propagandistického tisku v dějinách komunistických stran, a také na úkoly vyplývající z politického kontextu uvolňování v 60. letech.

Tato bakalářská práce je historickou studií daného tematu, i proto byla pro splnění předsevzatých tezí spíše než teoretická část důležitá práce s primárními prameny. Teorie propagandy a agitace byla pojata mnohostranně pro ilustraci její důležitosti ve stranické činnosti, přesto stručně a s ohledem na potřeby práce.

Doba, které se tato bakalářská práce věnuje, je příznačná pro svoji důvěru v moc médií, v jejich propagační a agitační potenciál. Potvrzuje to jak pozornost, které médiím po událostech Pražského jara věnoval ÚV KSČ, dále pak i fakt, že propagandistické časopisy vycházely s drobnými změnami ale neustále rostoucím nákladem až do roku 1989. Otázka jejich účinnosti na poli politické propagandy ovšem zůstává nezodpovězena. Nejde o nedostatek studií k tematu, nýbrž o jejich vágnost nejen z hlediska výsledků rešerší, ale i z hlediska teoretických přístupů. Je proto možné hodnotit efektivitu jen skepticky a částečně, a to na základě neustávajících snah časopisů o výchovu člena strany, popřípadě o získávání členů nových, a jejich mobilizaci k aktivní podpoře režimu.

Pohled na publikace, které k tomuto cíli směřovaly je v současnosti stejně zkreslený jako byl pohled těch samých publikací na události, ke kterým se vyjadřovaly. Soustavným cílem bakalářské práce ale nebylo vnitrostranické časopisy hodnotit z hlediska informační etiky a kritizovat nedostatek objektivitu, který byl dán jejich vznikem a řízením. Záměrem bylo na základě historické sondy do tematu pochopit provázanost politického systému se systémem médií a případný efekt na jejich strukturu, náklad a periodicitu.

4. Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá vnitrostranickými časopisy 70. a 80. let 20. století a její stať je rozdělena na pět hlavních částí. První část se zabývá obecnou charakterizací propagandistických časopisů, které vydávali ÚV KSČ, a vysvětluje klíčové pojmy (propaganda, agitace, PMIP). Druhá část dokresluje historické a politické pozadí, ve kterém tyto vnitrostranické časopisy vznikaly a existovaly. Třetí část pokládá důraz na *Rudé právo*, oficiální vydavatelský orgán strany, a jeho vydavatelské aktivity v souvislosti s vnitrostranickými časopisy. Ve čtvrté části jsou popsány a důkladně rozebrány následující publikace: Život strany, Slovo agitátora a Slovo propagandisty a agitátora, Nová mysl, Názorná agitace a Tribuna. Nová fakta jsou pak shrnuta v páté části, s důrazem na čtenáře časopisu a distribuci.

Vnitrostranická periodika hrála velkou roli v nastolení komunistické správy v bývalém Československu. Jejich důležitost postupně rostla a dosahovala svého vrcholu v dobách politické nestability, například v 50. letech během vládních čistek a poté v diskutovaném období konsolidace a normalizace politických poměrů v 70. a potažmo i 80. letech 20. století.

Úkolem bakalářské práce je poskytnout historii vzniku a působení těchto periodik, vytyčení jejich hlavních funkcí a uvedení praktických rysů jejich působení. V souvislosti s problémem nedostatku literatury, která by se zabývala tímto tematem, bakalářská práce by měla přispět k šíření povědomí o existenci těchto časopisů a úkolů, které jim byly v nedávné minulosti ukládány.

5. Summary

This bachelor dissertation on the topic of intraparty magazines of the 1970s and 1980s is divided into five main parts. The first part concerns the overall characterization of propaganda-oriented magazines published by the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, and clarifies the terms connected (propaganda, campaigning, Means of Mass Information and Propaganda). The second part illustrates the historical and political background, in which the intraparty magazines existed. Great importance is given to the role of *Red Right (Rudé Právo)*, the official publishing apparatus of the party, and its publishing activities in relation to the intraparty magazines. This is detailed in the third part of the treatise. In the fourth part, the following publications are described and discussed: *Party Life (Život strany)*, *Campaigner's Word, Propagandist's and Campaigner's Word (Slovo propagandisty a agitátora)*, *New Thought (Nová mysl)*, *Názorná agitace (Visual campaigning)* and *Tribune (Tribuna)*. These new facts are summarized in the fifth part, with special attention given to the magazines' audiences and distribution mechanisms.

Intraparty periodicals played a great role in the establishment of Communist Rule in former Czechoslovakia. Their importance steadily grew and reached its peaks in times of political unrest, such as the 1950s government purges and also the discussed period of Consolidation and Normalization of political affairs in the 1970s and consequently 1980s.

The aim of this bachelor dissertation is tracing the backgrounds of these periodicals, determining their main functions, and stating the practical aspects of their existence. With lack of literature exclusively addressing the topic, the dissertation should contribute to raising awareness of the existence of these magazines and the roles they were given in the near past.

6. Seznam použité literatury a pramenů

6.1 Knižní publikace

Vladimír Hudec, *30 let socialistické žurnalistiky: k vývoji žurnalistiky od osvobození země sovětskou armádou*, Praha: Novinář, 1974

Aktuální otázky ideologické práce, Praha, Rudé právo, 1982

Aktuální otázky ideologické a masové politické práce KSSS: materiály plenárního zasedání ÚV KSSS 14. a 15. června 1983, Praha, Rudé právo, 1982

Vasil Bejda a kol., *Aktuální úkoly masové politické práce a politické agitace při plnění závěrů XV. sjezdu KSČ*, Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1977

Usp. Vilém Prečan, *Charta 77 1977 – 1989 Od morální k demokratické revoluci*, Bratislava, ScheingfeldSchwarzenberg a Archa, 1990

Čítanka k základům politických znalostí /sborník/ – Praha, Svoboda, 1978

Alexandra Blodigová, Barbara Köpplová a spol. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků - Výstava k dějinám českého tisku na území České republiky* – Praha: Státní ústřední archiv, 2003

Alena Křivánková, Jozef Vátral, *Dějiny československé žurnalistiky IV. díl (1944 – 1987)* – Praha: Novinář, 1989

Miroslav Bouček, Zdeněk Dvořáček a kol., *Dějiny Komunistické strany Československa v datech* – Praha: Svoboda, 1984

Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, *Knihovna agitátora: O politické agitaci* Praha: Rudé právo, 1952

KSČ a kultura: pohled do historie a současnosti socialistické kulturní revoluce v ČSSR, kulturní politiky KSČ a socialistického státu /výběrová bibliografie/, Brno: Knihovna Jiřího Mahena, 1983

Oldřich Sulovský, *Názorná agitace a propagace: metodický materiál /pracovní sešit pro nástěnkáře/*, Ostrava: Krajské kulturní středisko, 1987

Miroslav Chlupáč, *Propaganda jako společenský jev*, Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1984

Denis McQuail, *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 1999

Jitka Kňourková, *Stranické řízení prostředků masové informace a propagandy*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982

Milena Beránková, Vladimír Hudec, *Struktura a ideové zaměření české a slovenské žurnalistiky*, Praha: Fakulta žurnalistiky UK, 1974

Zdeněk Šumbera, *Základní otázky efektivnosti PMIP*, Praha: Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1980

6.2 Encyklopedie

Jan Halada, *Encyklopedie českých nakladatelství 1949 – 2006*, Praha: Libri, 2007

Karel Žaloudek, *Encyklopedie politiky*, Praha: Libri, 2004

Miroslav Pečenka, Pavel Luňák a kol., *Encyklopedie moderní historie*, Praha: Libri, 1999

Ludovít Jacz a kol., *Malá encyklopédia žurnalistiky*, Bratislava: Obzor, 1982

Ottův slovník naučný, díl 20., Praha: J. Otto, 1903

Barbora Osvaldová, Jan Halada a kol., *Praktická encyklopedie žurnalistiky*, Praha: Libri, 2002

Všeobecná encyklopedie ve 4 svazcích, díl 3., Praha: Diderot, 1997

Všeobecná encyklopedie v 8 svazcích, díl 1., Praha: Diderot, 1999

6.3 Odborné články a eseje:

Jan Fojtík, „Aktuální úkoly ideologické práce“, v: *Aktuální otázky ideologické práce*, Praha: Rudé právo, 1982

Zdeněk Šumbera, Jan Koščo a kol., „Diskuse k některým otázkám účinnosti masových komunikačních prostředků“, v: *Otázky žurnalistiky*, Bratislava: Obzor, ročník XVIII/1975

Jan Lapšanský, „K některým aspektům výchovy mladé generace prostřednictvím masových komunikačních prostředků“, v: *Otázky žurnalistiky*, Bratislava: Obzor, ročník XVIII/1975

„KSČ o tisku, rozhlasu a televizi“, Praha: Novinář, 1976

Josef Virčík, „Masovost – základní princip socialistického tisku“, v: *Otázky žurnalistiky*, Bratislava: Obzor, ročník XVIII, 1975

„Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988

Jan Fojtík, Jiří Stano, „Slovo do vlastních řad“, 1969, Totalita [online], [cit. 20. května 2008]. Dostupný z WWW: <http://www.totalita.cz/texty/slovo.php>)

Jaroslav Kučera, „Socialistická uvědomělost a rozvoj společnosti“, v: *Aktuální otázky ideologické práce*, Praha: Rudé právo, 1982

Vasil Biľak, „Všestranně uplatňovat marxisticko-leninskou politiku v praxi“, v: *Aktuální otázky ideologické práce*, Praha: Rudé právo, 1982

6.4 Novinové zdroje:

Názorná agitace, vyd. ÚV KSČ v Praha: Svoboda, 1950-1989

Nová mysl, vyd. ÚV KSČ v Praha: Rudé právo, 1947-1989

Slovo agitátora, vyd. ÚV KSČ v Praha: Rudé právo, 1975-1985

Slovo agitátora a propagandisty, vyd. ÚV KSČ v Praha: Rudé právo, 1985-1989

Tribuna, vyd. ÚV KSČ v Praha: Rudé právo, 1969-1989

Život strany, Praha: Rudé právo, 1954-1989

6.5 Informační a knihovnické zdroje

Katalogy českého periodického tisku, vyd. ČÚTI, 1970-1980

Katalogy československého periodického tisku, vyd. FÚTI, 1980-1989

KATIF – Naskenované katalogy Národní knihovny ČR v Praze, dostupné na <http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx>

Lístkové katalogy Národní knihovny ČR v Praze